

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор кафедри управління освітою Національної академії державного управління при Президентові України, головний науковий співробітник лабораторії моніторингових досліджень якості освіти Інституту педагогіки АПН України

МОНІТОРИНГ ЯК МЕХАНІЗМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ

Анотація

У статті розглядаються сутність моніторингу якості освіти як інформаційної основи управління освітою та визначено змістову структуру і завдання моніторингу якості освіти на національному рівні.

Ключові слова: якість освіти, моніторинг якості освіти, управління якістю освіти, освітня політики, інформаційне забезпечення, об'єкти моніторингу якості освіти.

Процеси вимірювання й оцінювання навчальних досягнень учнів у ході зовнішнього незалежного тестування нерозривно пов'язані із запровадженням системних процедур комплексного всебічного вивчення та оцінювання досягнутих результатів функціонування освітньої галузі, всіх її підсистем та елементів, порівняння цих результатів з поставленими цілями й завданнями освітньої політики, а також виявлення та дослідження факторів, що чинили негативний вплив на розвиток освіти. Саме ці завдання й покликаний розв'язати *моніторинг як система інформаційного забезпечення управління якістю освіти та реалізації освітньої політики на всіх рівнях*. Реалізація ефективного управління будь-якою галуззю господарювання, прийняття виважених управлінських рішень у будь-якій сфері людської діяльності, у тому числі освітній, неможливі без використання якісної інформації по різні аспекти діяльності даної системи та досягнуті результати. Наявність сучасних ефективних інформаційних технологій, рівень інформаційної безпеки, сформованість системи інформаційного забезпечення та управління інформаційними ресурсами складають потенційну

можливість швидкого економічного зростання та політичної незалежності держави.

На думку Філіппа Г. Кумбса, колишнього директора Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО, світова система освіти опинилася у стані кризи, яка викликана невмінням проводити оцінку результатів свого розвитку [2]. Вихід з кризи він бачив у слідуванні відомій сократівській мудрості - "пізнати самого себе", тобто проведенні систематичного комплексного оцінювання різноманітних результатів діяльності освітньої системи. Для України наявність надійної об'єктивної оперативної інформації про стан освітньої системи набуває особливого значення в сучасний період реформування системи освіти, запровадження нових освітніх та оцінних технологій, зміні змісту освіти тощо.

Якість освіти, як основний об'єкт вимірювання у ході моніторингових досліджень, є багатогранною категорією, має складну структуру і потребує комплексного, системного вивчення. Ми пропонуємо наступну структурну модель якості освіти (див. рис. 1), що може бути адаптована до будь-якого рівня освітньої системи - від національного до інституційного. В основу такого подання якості освіти покладено системний підхід до визначення категорії якості, методів її вимірювання, оцінювання та управління. Якість освіти виступає органічним поєднанням *внутрішньої* та *зовнішньої* якості системи освіти.

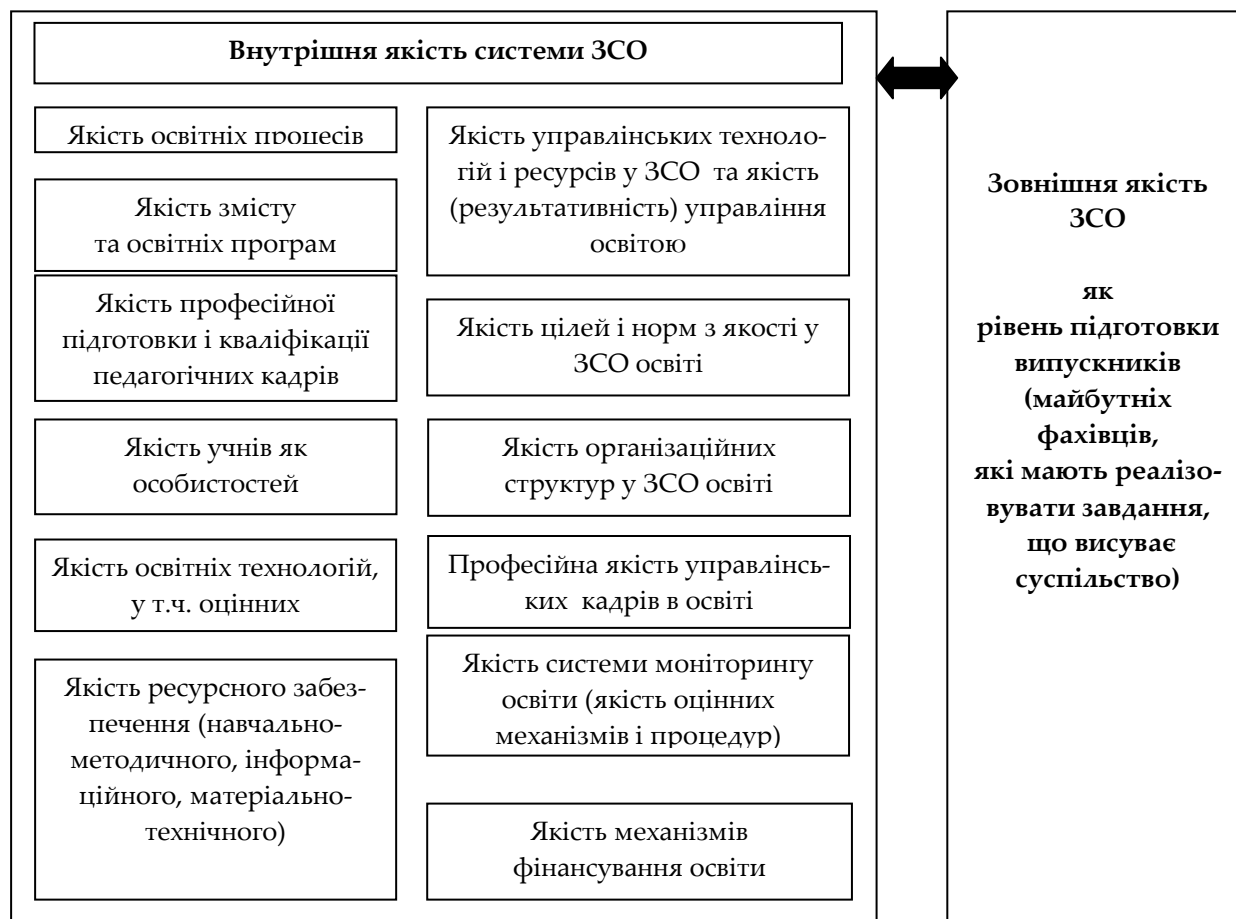

Рис. 1. Структурна модель якості освіти [3, с.83].

Об'єктом незалежного тестування випускників ЗНЗ є фактично права частина даної схеми, так звана “зовнішня якість ЗСО”. Але головним призначенням моніторингу є надання відповіді на питання: “Чому виявлено той чи інший рівень навчальних досягнень? Що вплинуло на ці результати? Як запобігти у майбутньому зниженню рівня підготовки учнів?” Для відповіді на ці запитання доводиться здійснювати аналіз так званої “внутрішньої якості ЗСО”.

Кожний структурний елемент даної моделі виступає складним системним об'єктом моніторингу в процесі дослідження якості освіти. Важливого значення для оцінювання й подальшого управління якістю освіти набуває встановлення взаємозв'язку між окремими компонентами якості освіти, вимірювання ступеня тісноти цього взаємозв'язку.

Якість освіти виступає тим ключовим моментом, визначальною категорією, яка формує основну мету, сутність та різноманітні напрями моніторингових досліджень в сфері освіти. З'ясування сутності категорії якості освіти зага-

лом та якості загальної середньої освіти зокрема дає можливість визначити перелік показників та критеріїв оцінювання цієї якості, що у свою чергу формує предметне поле при створенні бази даних інформаційної системи про результати функціонування освітніх систем.

Вимірювання й оцінювання якості освіти за допомогою моніторингу дає можливість отримати необхідну інформацію для проведення аналітичних досліджень, на підставі яких мають бути вироблені рекомендації для прийняття відповідного управлінського рішення. Отже, *головними завданнями* при розв'язанні проблеми формування моніторингу як інформаційної основи управління освітою є завдання визначення *сутності самої категорії якості освіти, з'ясування її структурної організації, зв'язків між окремими елементами, а також і способів вимірювання цих складових та усієї якості освіти у цілому.*

Розбудова національної системи моніторингу якості освіти в Україні налагодить циркуляцію інформаційних потоків та зробить систему освіти та управління нею більш відкритою, прозорою та *прогнозованою*. У даному контексті це потребує, по-перше, створення бази *надійного інструментарію* для проведення моніторингових досліджень різних об'єктів системи освіти; по-друге, здійснення постійної оцінки результатів і процесів навчання, якості та ефективності функціонування всієї системи освіти та її окремих компонентів, і по-третє, формулювання комплексної оцінки стану цієї системи на основі системного аналізу всіх факторів та побудова перспективного прогнозу стосовно подальшого розвитку та небезпек. Лише за таких умов ми вбачаємо можливість говорити про функціонування системи моніторингу як сучасної інформаційної бази, що є необхідною для прийняття певних управлінських рішень та прогнозування подальшого розвитку освітньої системи.

Реалізація цього надзвичайно важливого й актуального для України завдання потребує проведення ґрунтовної *наукової роботи в галузі педагогічних наук*, зокрема розроблення теоретико-методологічної бази моніторингу як технології вимірювання й оцінювання якості освіти, формування організаційно-

методичних, педагогічних засад проведення моніторингових досліджень, створення надійного валідного інструментарію для вимірювання найрізноманітніших об'єктів в освітній галузі, що забезпечать можливість аналітико-прогностичного моделювання, а також *створення технічної основи* – єдиної комп'ютерної мережі, сумісних електронних баз даних тощо.

З оглядом на викладене вище, розкриємо сутність моніторингу якості освіти як інформаційної основи управління освітою та визначимо змістову структуру та завдання моніторингу якості освіти на національному рівні.

Варто зазначити, що ідея про застосування моніторингових оцінних технологій у сфері освіти для створення інформаційної бази управління нею не є новою для наукової думки. У передових країнах світу моніторинг як інструмент оцінки та порівняння систем шкільної освіти на міжнародному рівні функціонує понад 50 років. Різноманітні технології забезпечення якості продукції поступово трансформувалися у технології управління якістю і були адаптовані до застосування їх у сфері освіти. Проте, незважаючи на значні досягненні у вирішенні цих питань, чимало відомих фахівців у галузі інформаційних технологій вважає, що саме невміння використовувати інформацію в управлінні освітньою галуззю призводить до ослаблення управління на всіх рівнях та зниження його ефективності. На думку П.К.Одинцова та Е.Н.Каракозової, дана ситуація пояснюється тим, що більшість керівних кадрів освіти на різних рівнях управління не усвідомлюють й не бачать стратегічної ролі інформаційних технологій в удосконаленні та модернізації діяльності як окремих навчальних закладів, так і всієї галузі в цілому [10].

Таким чином, становлення моніторингу якості освіти в Україні покликане вирішити проблему інформаційного забезпечення освітньої галузі шляхом *інформатизації* як всієї системи освіти, так і окремих її складових.

Проведений експертами Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова (УЦЕПД) аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку вітчизняного інформаційного простору свідчить про те, що *"рівень інформаційної безпеки України за окремими показниками наближається до крити-*

чно низької межі, за якою - втрата демократичних принципів і норм, повернення до авторитаризму, міжнародна ізоляція України" [1, с.3].

Інформатизація сфери освіти, насамперед, означає розвиток українського сегменту мережі Інтернет, який на сьогодні у 6-10 разів менший від російського й дуже сильно відрізняється від розвинених країн. У структурі вітчизняного сегменту глобальної мережі всього 5 % займає інформація про діяльність науково-дослідних установ і лише 2 % - органів державної влади [1]. Такої мізерної кількості інформації про діяльність органів управління, у тому числі й сфери освіти, в мережі Інтернет явно недостатньо для здійснення громадського контролю за їх діяльністю. Для порівняння наведемо такий приклад: веб-сайт, створений Урядом США для висвітлення своєї діяльності охоплює 27 млн. сторінок інформації.

Відсутність в Україні практики систематичного незалежного комплексного оцінювання результатів розвитку системи освіти в усьому розмаїтті його проявів погіршує не тільки управлінську діяльність, а й *знижує ефективність суто педагогічної, навчально-виховної*. Незаперечною умовою підвищення результативності педагогічної діяльності є наявність надійної, порівняної інформації про результати навчальних досягнень учнів, якість навчальної літератури, окремих освітніх технологій, вплив освітнього середовища на навчальний процес, становлення особистості учня, розвиток його творчих та індивідуальних здібностей тощо. Відсутність таких даних перешкоджає як розвитку освітньої системи України, так і появі новітніх технологій в освітньому процесі, у сфері управління якістю освіти, тому що ці процеси закономірно розпочинаються з ґрунтового різнобічного аналізу реального стану досліджуваного об'єкта, а це можливо лише за наявності якісної управлінської інформації.

Національна система моніторингу якості освіти в Україні переживає зараз етап становлення як у методологічному, так і в процедурному плані. Можна назвати декілька моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти, що проводилися останніми роками в Україні на національному рівні під нашим науковим керівництвом і безпосередньою участю: якості засвоєння змісту фізи-

ки учнями основної школи (1999 р), якості основної навчальної літератури для 1–11 класів (2001 р.), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002 р.), стану фізичного, психічного й морального здоров'я учнів та інфраструктури навчальних закладів, що забезпечує збереження здоров'я школярів (2005 р.) та деякі інші. Аналітичні матеріали за результатами цих досліджень висвітлено у різноманітних виданнях, зокрема [5-8].

Моніторинг як інструмент дослідження освітньої сфери досить широке застосування. Його розглядають інструментом управління якістю освіти, сучасною ефективною інформаційною системою (базою), а також і певною процедурою (діяльністю) зі збору даних про об'єкт. *Моніторинг якості освіти* ми розуміємо як спеціальну систему систематичного збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробки науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі.

У ході моніторингу об'єктами дослідження можуть виступати окремі *освітні системи* – загальної середньої освіти, вищої освіти, післядипломної освіти або ж системи освіти певного рівня – національна, регіональна, муніципальна, інституційна тощо; *різноманітні види діяльності* – управлінська, навчальна, виховна та інші; *процеси* – управлінський, педагогічний процес у цілому та окремі його складові тощо; *явища*, що є характерними для освітнього середовища. Вивчення цих різноманітних аспектів освітнього середовища передбачає насамперед виявлення факторів, які чинять певний помітний вплив на досягнення кінцевої мети функціонування системи освіти, а саме: *забезпечення належного рівня та якості вітчизняної освіти, формування освіченої людини*.

Сучасні наукові джерела визначають різні види моніторингу якості освіти або моніторингу в освітній сфері. Найбільш відомою є класифікація, що запропонована О.М.Майоровим [9]. Він виокремлює інформаційний, управлінський види освітнього моніторингу; за засобами, що використовуються при його

проведенні – педагогічний; соціологічний; психологічний; медичний; економічний; демографічний.

Рис. 2. Основні напрями досліджень в структурі комплексного моніторингу якості освіти [3, с. 88].

Як зазначалося вище, об'єктами моніторингу в освітній сфері можуть бути системи, явища і процеси, які, у свою чергу, є системними об'єктами, що утворюють багато різноманітних зв'язків. Отже, їх вивчення потребує відповідної системності та злагодженості. Саме тому одними з основоположних принципів моніторингу є систематичність, системність і комплексність проведення моніторингових досліджень [3, с. 83], які передбачають цілісне вивчення того чи іншого об'єкту, розгляд його характеристик у динаміці, взаємопов'язано. Зважаючи на це, моніторинг якості освіти як наукову діяльність, що забезпечує інформаційну основу управління освітою, ми пропонуємо здійснювати комплексно за такими основними напрямами (див. рис.2).

Моніторинг якості освіти як оцінна технологія та інформаційна система освітньої сфери покликана виконувати низку завдань, спрямованих на удосконалення освітнього процесу та управління якістю освіти як у цілому, так і окремих її компонентів. Пріоритетними, стратегічними завданнями моніторингу в освіті, на нашу думку, є:

- *виявлення факторів, які чинять вплив на хід і результати освітніх реформ з метою зменшення їх негативного впливу (або, навіть, і нейтралізації);*
- *порівняння результатів функціонування закладів освіти та освітніх систем з метою визначення найбільш ефективних моделей організації та оптимальних шляхів їх розвитку.*

Іншими, не менш важливими, завданнями моніторингу якості освіти є [4]:

- визначення якості навчальних досягнень учнів, рівня їх соціалізації;
- вивчення зв'язку між успішністю учнів (студентів) і соціальними умовами їх життя, результатами роботи педагогів, рівнем їх соціального захисту, моральними установками, запитами, цінностями тощо);
- оцінювання якості ресурсного потенціалу: кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного забезпечення й оснащення навчальних закладів;
- вимірювання величини впливу на навчальний процес державних освітніх стандартів, навчальних програм, організації шкіл і класів, методичного та технічного обладнання та інших факторів;
- аналіз політики держави в галузі забезпечення гарантій щодо доступності освіти та поліпшення її якості тощо;

Отже, моніторинг якості освіти як специфічна технологія дослідження освітньої системи виступає одночасно у кількох іпостасях. Він є інструментом управління якістю освіти; способом суто наукового дослідження освітнього середовища та освітніх проблем, що у ньому виникають; засобом збору статистичної інформації; засобом вироблення методик удосконалення освітнього процесу, підвищення його результативності тощо.

Використана література

1. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України // Національна безпека і оборона. - 2001. - №1. – С. 2 - 50.
2. Кумбс Филипп Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ) /Пер. с англ. С.Л. Володиной и др. /Под ред. Г.Е. Егорова. - М.: Прогресс, 1970. - 261с.
3. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 298 с.
4. Лукіна Т.О. Моніторинг якості освіти як інформаційна основа управління освітою в Україні // Педагогічна і психологічна науки в Україні: В 5 т. – Т.2. Дидактика, методика, інформаційні технології. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 134 – 144.
5. Лукіна Т.О. Якість українських підручників для загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання та результати моніторингу: Методич. посібник. - К.: Вид. дім "Академія", 2004. – 200с.
6. Лукіна Т.О., Буркіна Н.С. Організація навчального процесу як передумова його ефективності // Управління освітою. - 2006. - № 2 (122). - С. 5-8.
7. Лукіна Т.О., Патрикєєва О.О. Дозвілля учнів як дзеркало їх виховання: роздуми за підсумками вітчизняного моніторингу // Управління освітою. - 2005. - № 24 (120). - С. 1-8.
8. Ляшенко О.І., Лукіна Т.О. Результати моніторингу якості засвоєння навчального матеріалу з фізики // Фізика та астрономія в школі. – 2000.- № 4. – С. 13 – 24.
9. Майоров А.Н. Моніторинг в образовании. – М.: Интеллект-Центр, 2005. – 424с.
10. Одинцов П.К., Каракозова Е.Н. Информационные модели управления образованием в США (исторический очерк) - //www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at22.html.

Лукина Т.А.

**Мониторинг как механизм информационного обеспечения управления
качеством образования**

Аннотация

В статье раскрыта сущность мониторинга качества образования как информационной основы управления образованием и определены смысловая структура и задачи мониторинга качества образования на национальном уровне.

Ключевые слова: качество образования, мониторинг качества образования, управление качеством образования, образовательная политики, информационное обеспечение, объекты мониторинга качества образования.

Lukina Tetyana

**Monitoring as a mechanism for information provision of education quality
management**

Summary

The article reveals the essence of monitoring of education quality as information base of education management, defined semantic structure and tasks of monitoring of education quality at the national level.

Keywords: education quality, monitoring of education quality, education quality management, educational policy, information provision, objects of monitoring education quality.

Лукіна Т.О. Моніторинг як механізм інформаційного забезпечення якості освіти // Тестування і моніторинг. – 2007. - № 12. – С.16-20.